Литовченко С. А. Фразеологическая репрезентация концептосферы «Окружающая среда» в немецкоязычной прессе.

В статье рассматриваются особенности отражения фразеологической картины мира немецкоязычной прессы через призму восприятия людьми окружающей среды и взгляды лингвистов на понятие языковой картины мира как инструмента познания мира человеком и своего места в нем.

Ключевые слова: *картина мира, фразеологизм, концептосфера, окружающий мир, пресса.*

Lytovchenko S. Phraseological representation of the conceptosphere "Environment" in the German press.

In the article are considered features of reflection of the phraseological world view in the German press through the prism of people's perception of the environment and views of linguists on the concept of the linguistic world view as an instrument for the cognition of the world by human being.

Key words: *world view, phraseological unit, conceptosphere, environment, press.*

А. П. Манько

МОВНА ОСОБИСТІСТЬ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ А. МЕРКЕЛЬ

У статті розглядаються особливості мовної особистості політичного лідера на матеріалі промов канцлера Німеччини Ангели Меркель.

Ключові слова: *мовна особистість, когнітивна система, політична промова.*

Постановка проблеми. Будь-який політичний текст повинен вивчатися лише в дискурсі, тобто «З огляду на політичну ситуацію, в якій він створений, з урахуванням його співвідношення з іншими текстами, цільових установок, політичних поглядів і особистих якостей автора» [5, с. 12]. Отже, **метою** даної статті є розгляд антропоцентричності при аналізі феномена мовної особистості (зокрема канцлера Ангели Меркель).

Актуальність дослідження особливостей мовної особистості політика як різновиду мовної особистості очевидна. У рамках теорії мовної особистості, що розробляється переважно у пострадянському мовознавстві, під мовною особистістю розуміється «особистість, виражена в мові (текстах) і через мову, ... особистість, реконструйована в основних своїх рисах на базі мовних засобів» [2, с. 38], якась абстракція від всіх результатів використання мови [1, с. 7].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд сучасних робіт з проблематики дослідження показує, що предметом аналізу найчастіше

стає окрема система мовної особистості політика або елемент даної системи. Так, дослідники зосереджують увагу на аналізі таких компонентів:

- структурні особливості (когнітивні системи Н. Назарбаєва (В. І. Жумагалова), Н. Саркозі (В. В. Фенина), Б. Обами (С. Гесслер, К. В. Трошина, Е. В. Шустрова), В. Матвієнко, Х. Клінтон (Е. С. Храброва) і ін.);
- конкретні концепти (оцінка в передвиборній кампанії В. В. Путіна (А. М. Стрельников), оцінка в промовах Р. Херцога, Г. Коля (І. Е. Езан), індивідуально-авторський концепт в передвиборній боротьбі Дж. Буша, Дж. Keppi (Н. Л. Ноб-лок), концепт «свобода» в посланні В. В. Путіна Федеральним зборам (Т. А. Светоносова) і ін.);
- системи концептуальних метафор (концептуальні метафори А. Гітлера (А. Мусолфф), У. Черчілля, М. Тетчер, Б. Клінтона, Т. Блера, Буша (Дж. Чартеріс-Блек), Х. Д. Перона (Д. Бехо), Г. Шредера, В. В. Путіна (В. В. Михайлов).

У даній роботі, спираючись на результати власного дослідження і узагальнюючи результати робіт німецьких вчених, присвячених особливостям політичного дискурсу канцлера ФРН Ангели Меркель, розглядаються особливості мовної особистості цього політика.

Виклад основного матеріалу. Під мовною особистістю в мовознавстві розуміється «сукупність здібностей і характеристик людини, що обумовлюють створення і сприйняття нею мовних творів, мовна компетенція, що характеризується глибиною і точністю відображення дійсності, ступенем структурно-мовної складності» [4, с. 258].

У статті мовна особистість окремого політика розглядається як варіант, конкретна комбінація елементів різних рівнів даного типу мовної особистості, тобто як комплекс, що складається з когнітивної, вербальної, прагматичної систем політика.

Когнітивна система канцлера базується перш за все на універсальних і групових цінностях, оскільки дискурс канцлера – дискурс глави уряду, який визначає напрямок зовнішньої і внутрішньої політики держави, що втілює кристалізацію влади [10, с. 63], – переважно інституціональних, тобто представляє позицію держави як інституту, враховує інтереси різних соціальних груп [3, с. 60].

Як наслідок, Ангела Меркель спирається на універсальні духовні (знання, справедливість, дружба), матеріальні (природні ресурси, праця, знаряддя праці) і соціальні цінності (сім'я, соціум, нація, держава). Серед групових цінностей особливого значення набувають такі

загальноєвропейські цінності, як людина, її індивідуальність, свобода; християнські цінності (толерантність, любов до ближнього); національні цінності (орієнтація на порядок, надійність, перфекціонізм, ієрархічність, почуття відповідальності, підкреслена індивідуальність, особливе ставлення до особистого простору). Особливість партійних цінностей Ангели Меркель як лідера ХДС – християнсько-соціальної ліберальної консервативної демократичної партії – полягає в тому, що вони перегукуються з західними, європейськими та універсальними цінностями.

Іншими словами, в когнітивній системі даного політика на передній план висувається її колективна ідентичність, що знаходить відображення у вербальній системі: *wir Christdemokraten, wir in christlich-liberalen Koalition (als Union und FDP), wir als Bundesregierung, wir in Deutschland, wir in Deutschland und Frankreich, wir in der Europäischen Union (als EU-Mitgliedstaaten, seitens EU-Teilnehmer, als Euroländer, im Euroraum, in der Eurogruppe), wir in Europa (als Europäer, auf europäischer Ebene), wir als G-3, G-6 (G-8) Länder, wir im Gesamtkontext,* – в той час як індивідуальна ідентичність відступає на задній план або повністю нівелюється.

Як відзначають німецькі дослідники, в гендерному аспекті Ангела Меркель представляє собою нейтральний (збалансований) тип жінки-політика *(«keine Frauenquote braucht»* [8, с. 40], *«kein Frausein»* [9, с. 93].

У психологічному плані Ангела Меркель – явний інтроверт, стриманий, холодний стратег, перфекціоніст [8, с. 45]; для неї характерне чітке розмежування особистого і інстуціонального, практично повна відсутність жестів *(«mal Sphinx, mal Weltpolitikerin», «Automat», «unbeweglicher Blick»*), що зазвичай пов'язують з небажанням акцентувати своє східне походження [9, с. 112], (*«keine "normale" Ossi-frau»*) [7, с. 29]. Аналіз матеріалу показує, що професійна ідентичність як фізика проявляється тільки в схильності до використання абстракцій, чисел, статистик.

Лексичні одиниці, які використовуються Ангелою Меркель, досить прості і постійні: її виступи не рясніють подібними засобами, характеризуються високим ступенем імпліцитності, в них практично відсутній емоційно-експресивна лексика. У синтаксичному плані канцлер віддає перевагу складним пропозиціям з кількома підрядними (Schachtelsatz). Крім того, канцлер уникає прямих звертань, що дає підставу дослідникам говорити про «сухість» та надмірну формальністі

її мови *(«holzerne, krampfhafte Art», «unnatürlich formal», «weltfremd»)* [11, c. 208-213; 8, c. 146].

Аналіз текстів прес-конференцій з 2005 по 2017 роки показав, що лише по відношенню до 20 з 100 глав держав і урядів Ангела Меркель використовує звернення, які включають антропоніми, при цьому тільки до лідерів 7 країн канцлер звертається за допомогою особистих імен: Nicolas (Н. Саркозі, Франція), Tony, Gordon, David (Т. Блер, Г. Браун, Д. Кемерон, Великобританія), Romano (Р. Проді, Італія), Joze (Х. Сапатеро, Іспанія), Jean-Claude (Ж.-К. Юнкер, Люксембург), George, Barack (Дж. Буш, Б. Обама, США). Займенник «du» канцлер використовує щодо лідерів чотирьох країн, а саме при зверненні до колишніх президентів Франції Н. Саркозі, Ж. Ширака, прем'єр-міністрів Великобританії Т. Блера, Г. Брауна, Д. Кемерона, прем'єр-міністра Нідерландів Я. П. Балкененде і президента Бразилії Л. І. Лулі да Сільви. У 2011 році до цього списку додалися прем'єр-міністри Люксембурга Ж.-К. Юнкер і Португалії Ж. Сократіш:

Ich ... möchte dir, Nicolas, das Wort geben; Ich möchte mich gerne zuerst beim Premierminister, bei Dir, Gordon, und Deiner Frau, für die Gastfreundschaft bedanken; Ich freue mich auch sehr, dass ich hier in den Niederlanden und bei dir, Jan Peter, zu Gast sein darf; Noch einmal herzlich willkommen, lieber Jean-Claude, und danke für die Arbeit, die du ja nicht erst seit gestern für den Zusammenhalt Europas leistest!

Перевага, однак, віддається не прямим зверненням, а нейтральним вказівкам на учасників конференцій за допомогою загальних іменників, що позначають статус, рід занять, що переводять адресата повідомлення в категорію «третіх осіб», що дозволяє інтерпретувати дані одиниці як маркери дистанційованості: *ich freue mich, dass heute der japanische Ministerpräsident, Herr Abe, bei uns in Deutschland ist.*

Дистанційованість і «сухість» мови Ангели Меркель проявляється і в її зайвій схильності до наступних прийомів:

- субстантивації (*Weichenstellungen* замість *Weichen stellen*);
- пасивних конструкцій (*die Entscheidungen wurden getroffen* замість *wir haben entschieden*);
- використання неозначено-особового займенника *«man»* (*das kann man zusammenfassen* замість *ich fasse zusammen; man kann uns nicht gegeneinander ausspielen* замість *sie können uns nicht gegeneinander ausspielen*).

У ряді випадків Ангела Меркель знімає зайву дистанційованість по відношенню до висловлювання або адресата за допомогою лексем з семантикою наближення. У корпусі прикладів відзначається і значна кількість лексем з семантикою об'єднання (*gemeinsam, gesamt, zusammen, miteinander, einig, eng*), розмовних лексем (*toll, wirklich, spannend*). Примітно, що у виступах канцлера практично відсутні номінації опозиції.

До ключових слів Ангели Меркель на передвиборному етапі А. Буркхардт відносить так звані «три з половиною колони» (*dreieinhalb Säule*): (1) *Arbeit, Wachstum, Ideen, Inovation, Chancen*, (2) *Politikwechsel*, (3) *Rot-Grün – Schuldzuweisung*, (3,5) *Abbau der Bürokratie* [6, с. 24]. Аналіз матеріалу показує, що під час першого терміну перебування А. Меркель на посаді канцлера в набір ключових слів включаються такі: *Grosse Koalition, Steuerreform, Zwei-Grad-Ziel, Stabilität und Wachstumpakt, Währungsstabilität*, – а після перевиборів на другий термін до цього списку додалися наступні: *schwarz-gelbe Koalition, Nachhaltungstendenz*.

У системі цілей політика поряд із загальною метою завоювання і утримання влади виділяється і ряд конкретних цілей, визначених фазою влади політика і жанрової реалізації її дискурсу. Так, якщо спочатку метою Ангели Меркель було завоювання авторитету, що виражалося в спонуканні проголосувати за неї, то після приходу до влади і набуття статусу найвпливовішої жінки-політика в світі в 2006-2008 рр. канцлер націлена на реалізацію влади всередині країни і нав'язування своєї системи цінностей за кордоном. При цьому для досягнення поставлених цілей був вироблений цілий комплекс стратегій: «серйозність, відповідальність», «планування, координація», «розмежування особистого та інституційного», «інсценування неінсценування», «чуйність і близькість до народу». [9, с. 117-140].

М. Шретер розрізняє внутрішньополітичні жанри дискурсу Ангели Меркель за переважаючими цілями: 1) позитивне оцінювання «своєї» (партійної) і негативне оцінювання «чужої» систем цінностей (урядові заяви, парламентські дебати), 2) уявлення і переконання в правильності «своєї» системи цінностей (виступи перед громадськими організаціями), 3) інтеграція «своїх» (урочисті та пам'ятні мови) [12, с. 47-48].

Висновки. Таким чином, інтерпретуючи мовну особистість політичного лідера Німеччини Ангели Меркель як абстракцію від результатів використання мови, ми виділяємо в її структурі когнітивну, вербальну і прагматичну системи, що характеризуються набором

унікальних особливостей. Результати аналізу мовної особистості цього політика вказуть на те, що вербальна система Ангели Меркель характеризується чіткістю, інституціональністю та імпліцидністю, а також вона орієнтована переважно на універсальні і групові цінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002.
2. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Изд-во ЛКИ, 2010.
3. Котляр В. Глобальный кризис и отношения США и Европы / В. Котляр // Обозреватель – Observer : науч. – аналит. журн. 2009. – № 9. – С. 59-64.
4. Кочерган М. Вступ до мовознавства : підручник / М. Кочерган. – К., 2005. – 367 с.
5. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации : моногр. / А. П. Чудинов // Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2003.
6. Burkhard A. „DEUTSCHLAND BRAUCHT DEN WECHSEL". Linguistische Beobachtungen zur Sprache der CDU und ihrer Chefin im Bundestagswahlkampf 2005 / A. Burkhard // Вестник НГЛУ. Язык и культура. 2010. – Вып. 10. – С. 11-33.
7. Neubrand A. Frauen in Führungspositionen. Ein Vergleich zwischen Deutschland und Frankreich / A. Neubrand. – Hamburg : Diplomica Verlag GmbH, 2009.
8. Osang A. Ankunft in der neuen Mitte : Reportagen und Porträts / A. Osang. – Berlin : Links, 2000.
9. Riesmeyer C., Thiele M. Ersatz für Queen Blabla gesucht! Wie Spiegel und SpiegelOnline Geschlechterstereotype reproduzieren / C. Riesmeyer, M. Thiele // Politik auf dem Boulevard? Die Neuordnung der Geschlechter in der Politik der Mediengesellschaft / hrsg. M. Lünenborg. – Bielefeld: transcript Verl., 2009. S. 44-174.
10. Rosumek L. Die Kanzler und die Medien. Acht Porträts von Adenauer bis Merkel / L. Rosumek. – Frankfurt am Main: Campus Verlag GmbH, 2007.
11. Scheuerle Ch. Die deutschen Kanzler im Fernsehen. Theatrale Darstellungsstrategien von Politikern im Schlüsselmedium der Nachkriegsgeschichte / Ch. Scheuerle. – Bielefeldt: transcript Verl., 2009.
12. Schröter M. Bezüge auf die Adressierten als Handelnde in der öffentlich-politischen Rede / M. Schröter // Strategien politischer Kommunikation. Pragmatische Anaysen / hrsg. H. Girnth, C. Spiess. – Berlin: Erich Schmidt Verlag GmnH&Co, 2006. S. 46-60.

Цитовані джерела

1. Rede von Bundeskanzlerin Merkel beim Internationalen Friedenstreffen von Sant'Egidio am 10. September in Münster [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bundesregierung. de/Content/DE/Rede/2017/09/2017-09-10-rede-bk-santegidio.html.
2. Rede von Bundeskanzlerin Merkel beim Parlamentarischen Abend des Deutschen Behindertensportverbandes am 18. Oktober 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Rede/2016/10/2016-10-19-rede-bkin-parlamentarischer-abend-dbs.html.

3. Rede von Bundeskanzlerin Merkel beim Unternehmertag des Bundesverbands Großhandel, Außenhandel, Dienstleistungen e. V. am 5. Oktober 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Rede/2016/10/2016-10-06-rege-bga-unternehmertag.html.

Манько А. П. Языковая личность политического лидера на материале речей Ангелы Меркель.

В статье рассматриваются особенности языковой личности политического лидера на материале речей канцлера Германии Ангелы Меркель.

Ключевые слова: *языковая личность, когнитивная система, политическая речь.*

Manko A. The linguistic personality of the political leader on the material of speeches of Angela Merkel.

The article examines the peculiarities of the linguistic personality of the political leader on the material of speeches German Chancellor's Angela Merkel.

Key words: *linguistic personality, cognitive system, political speech.*

А. А. Машталер

МОВЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКА В СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ)

У статті досліджено особливості передачі мовлення старшокласника в художніх текстах, проаналізовано стилістичні функції мовлення старшого підлітка в художньому тексті відповідно до рівнів мови. У праці зазначені функції систематизовано на кожному окремому мовному рівні.

Ключові слова: *стилістична функція, стилізація, колорит, конотація, сленгізми, жаргонізми, просторічні слова.*

Постановка проблеми. У структурі художнього тексту вагоме місце посідають діалог і полілог. Ці форми спілкування й передачі інформації несуть чи не найбільше стилістичне навантаження, адже надають текстові емоційного напруження, виразності, творять своєрідний колорит. Так, дослідниця К. Олексій наголошує на тому, що в сучасному художньому дискурсі «традиційно високі слова з репрезентативною поетичною лексикою контрастують із стилістично зниженим жаргонним лексиконом» [3, с. 66]. Уживання такого контрасту формує оригінальний стиль твору, відіграє важливу роль у змістовому плані.

Дослідження мовлення персонажів у стилістичному аспекті найпродуктивніше здійснюється при їх розподілі на вікові групи. Антропоцентричний характер досліджень мовленнєвої сфери суспільства зумовив появу особливого інтересу до явищ уживання молодіжного